

DOMŮ NEVIDÍŠ

Zuzana Cesneková vede neziskovou organizaci Barevný svět dětí. Aktuálně pracuje na Karlově univerzitě. Co vzniklo spojením pedagogické fakulty s neziskovkou, o tom se už od června mohou přesvědčit učitelé českých škol. Nejen o projektu Domů nevidíš, ale i o smyslu neziskového sektoru si povídám s dámou, jež mu zasvětila celý profesní život.

TEXT: GABRIELA JURÁNKOVÁ, FOTO: MARTIN HOŠEK A ARCHIV

6 RODINA A ŠKOLA

Propojit svůj život s neziskovou organizací se většinou lidé rozhodnou, když už mají nějakou životní a pracovní zkušenost. A najednou touží po změně. Ale vám se to stalo hned po škole. Jak to?

Mně se to stalo vlastně ještě při škole. Byla jsem zrovna v Anglii jako au pair. Studovala jsem třetí ročník a řekla si, že by už bylo načase začít pracovat v oboru, který studuju. A právě vznikala nová neziskovka Barevný svět dětí. Stala jsem se jejím prvním oficiálním zaměstnancem.

Proč právě tato neziskovka?

Líbilo se mi jejich zaměření. Pracovali nejen s dětmi, ale postupem času i s celými rodinami. Což bylo něco, k čemu jsem tíhla i při svém studiu. Takže jsme se domluvili a od té doby v této neziskovce pracuji s mateřskými přestávkami celou dobu.

To mě zajímá. Jaká je práce s kritickými případy, když ještě nemáte děti, a jaká poté, když už jste sama matkou. Vnímáte to jinak?

Začínala jsem jako asistentka, co pomáhala celou organizaci zakládat a rozjet. Na přímou práci s konkrétními případy byli jiní. Pak jsem dostala na starosti ještě odborné semináře a nyní už organizaci vedu. Příběhy tedy velice vnímám, ať už přes supervize, či interview. S kolegy jsem dennodenně a s dětmi jezdím i na tábory. Osobně to беру tak, že špatné se dětem děje. A je třeba jim pomáhat. Nezavírat před tím oči. To, že mám fungující rodinu, ještě neznamená, že neexistuje spousta dětí, které potřebují pomoc. Měli bychom jim totiž pomáhat všichni. Někdo na odborné úrovni, třeba my v neziskové organizaci, a někdo klidně jen proto, že se zajímá. Třeba jako vy, když o tom píšete.

Proč jsou děti, o něž se staráte, nejčastěji nešťastné?

Protože se jim nedaří dobře v jejich životě. Nejsou vyslyšeny jejich potřeby. A může se stát, že své potřeby sdělují, ale dospěláci, ať už doma, nebo ve škole, těm potřebám nerozumějí. Anebo se často stává, že děti už své potřeby ani nesdělují. Mají zkušenost, že když je sdělovaly, situace se ještě zhoršila. A tak se rozhodnou mlčet.

S Pedagogickou fakultou Karlovy univerzity jste spolupracovali na no-

vém webu Domů nevidíš. Čí to byl nápad?

Za celým projektem stojí Tomáš Berderka, který je i mluvčím fakulty. Ozval se nám, protože byl v minulosti naším zaměstnancem. Byl takzvaným velkým asistentem v projektu Kámoš, který máme už devatenáct let. Takže si vzpomněl, že by fakulta mohla spolupracovat právě s námi. Společně jsme zpracovali téma ohrožených dětí a zacílili na pedagogy.

To je příjemná zpráva, že se aspoň některé pedagogické fakulty proměňují. Nevybavuji si totiž, že by nás na fakultě někdo učil o tom, že se nám možná ve třídě objeví dítě s podivným chováním a je mu třeba pomoci. Může být totiž týrané, zneužívané, anebo prostě jen nešťastné. Chápu tedy správně, že web Domů nevidíš je základní pomocník pro učitele?

Přesně takhle je myšlen. Tomáš Berderka, který projekt zakládal, je v této problematice silně angažovaný. Je to jeho celoživotní téma. A velmi stojí o to, aby na pedagogických fakultách rezonovalo. Líbí se mi i jeho myšlenka, že děti z dětských domovů by měly studovat pedagogické fakulty, aby dokázaly zkušenost dítěte, které vyrůstá mimo rodinu, přenést do pedagogické praxe.

Jaký je tedy ideální cíl projektu Domů nevidíš?

Začnu tím neměřitelným – vizí. Aby si pedagogové například na prvním stupni uvědomili, že dítě vidí pět, šest hodin denně. Vidí ho v interakcích. Vidí, jak se chová ráno, jak v poledne a jak se třeba chová, když odchází domů. Takovou možnost pozorování kromě rodičů nikdo jiný nemá. A učitelé tedy mají neuvěřitelný prostor zachytit, pokud se něco děje, a to i v případech, že se jim dítě v první fázi ani přímo nesvěří. A je bo-

hužel dokázáno, že ve třídě vždy bývá jedno až dvě děti, které to doma opravdu nemají úplně v pořádku. A pak právě učitel může být často i jediným člověkem, který dokáže pomoci.

Ale taky uškodit, pokud nechápe, že projevy dítěte mohou mít tohle podhoubí, a bere například zlobení osobně. Neumí situaci správně číst, nebo není ochoten ji číst.

A to je přesně jeden z cílů webu. Pedagogové, uvědomte si, že když dítě zlobí, třeba se mu děje něco, co vy si ani neumíte představit. A pokud už dítě neví, kudy kam, pouští emoce právě skrz agrese nebo drzost. Skoro bych řekla, že téměř každé zlobivé dítě něco skrývá. A že často tímhle – pro nás dospělé možná hloupým – způsobem volá o pomoc. Celý projekt není o počtu nahlášených případů a zachráněných dětí. Jde v něm o to, naučit pedagogy být vnímavými. Pojďme si té třídy všimnout a nedělit děti na hodné a zlobivé, šikovné a nešikovné, ale pojďme vidět víc.

Budu-li jako učitel sebevnímavější, stejně bych potřebovala znát hranici. Kdy ještě pomáhám a kdy už můžu ublížit – a je už třeba celý problém posunout dál – na školního psychologa, Linku bezpečí, OSPOD, policii. Jak to poznám?

Je dobře, že to zmiňujete. Web je totiž přesně takto cílený. Já, učitel, jsem sice v první linii, ale pořád mám na mysli, že nejsem psycholog, sociální pracovník ani terapeut. Jsem pouze ten, který celou situaci načte a předá ji dál. My jsme rozhodně webem nezamýšleli naválit na pedagogy další povinnosti, které navíc ani neodpovídají jejich kompetencím. Web Domů nevidíš dává přesný návod učiteli, jak zůstat učitelem. A taky jak postupovat v případech, že něco odhalí. Ukazuje mu postupy, kontakty a kroky, které by měl podniknout.

Ruku na srdce, ne vždy je řešení dané situace úplně ideální, ale to už jako učitel asi neovlivním.

Pohybuji se v téhle oblasti přes pětadvacet let, takže moc dobře vím, jak je systém často nedokonalý. Ale začít se vždycky musí. I s vědomím, že se možná něco zamete pod koberec, nedořeší nebo vyřeší špatně. Začít se musí.

Náš rozhovor vychází na počátku nového školního roku. Učitelé s dět-

Mgr. Zuzana Cesneková
(* 1979)

Vystudovala ekonomii a poté sociální práci na FF UK. S neziskovou organizací Barevný svět dětí je spjata od úplného počátku. Nyní už je devět let ve vedení této organizace. Je maminkou tří dětí. S manželem žijí a pracují v Praze.

mi nebyli dva měsíce v kontaktu. Máte nějaké tipy, na co si dát pozor?

Všímat si, být tichý pozorovatel. Samozřejmě vnímat i to, že po prázdninách dítě může být rozjívěnější a zpočátku i trošičku zlobit, ale pokud už vidíte nějaký velký rozdíl mezi předchozím školním rokem a dítětem nyní, je třeba zbystřit a případné změny pozorovat. A pokud budou přetrvávat déle, začít konat. A hlavně komunikovat s dětmi, ptát se jich. Na to jsou ideální třídnické hodiny. Za mých časů to byly jen takové technické záležitosti, které se v nich řešily, ale teď už je spousta škol využívá správně. Učitelé by měli vnášet do třídnických hodin nejrůznější témata. A sledovat reakce. Pokud si třeba všimnu, že se děti více hádají, no tak na třídnickou hodinu přináším obecně téma konfliktu a řešení sporu. A nemusím přitom ukazovat na nikoho konkrétně. Můžu třeba říct: „Podívejte se, co se kolem ve společnosti děje. Lidé se neumějí domluvit, pojďme se to naučit.“

Mluvili jsme zatím hlavně o nejmenších dětech. Radíte i učitelům starších dětí podobný postup? Je mi jasné, že učitel na druhém stup-

Děti z dětských domovů by měly studovat pedagogické fakulty, aby dokázaly zkušenost dítěte, které vyrůstá mimo rodinu, přenést do pedagogické praxe.

Z tiskové konference: Zuzana Cesneková a Michal Nedělka, děkan Pedagogické fakulty UK
(foto Martin Hošek)

Téměř každé zlobivé dítě něco skrývá. A že často tímhle – pro nás možná hloupým – způsobem volá o pomoc.

ni nebo na střední škole už netráví s žáky tolik času, ale přesto...

U starších dětí jde hlavně o osobnost třídního učitele, nakolik mu jsou ochotny se svěřit, nakolik je k nim otevřený a komunikuje. A taky o spolupráci učitelů mezi sebou a o schopnosti sdělovat si různé poznatky. I v rámci pedagogického sboru je důležitá vzájemná důvěra.

A do celé tripartity pochopitelně zapadají i rodiče. Je mi jasné, že rodiny, které aktuálně řeší nějaký problém, ten se pak odráží na dětech, budou asi méně komunikativní. Máte pro učitele v tomhle směru nějaký tip?

Na tohle je velice těžké obecně odpovědět. Pedagog musí vyhodnotit každou rodinu zvlášť. Takhle to děláme i my. Pokusit se vcítit do rodiny, našlapovat velmi opatrně, aby neudělal víc škody než užitku. Ideálně zvládnout základní komunikaci, pozvat si rodiče do školy. A k samotné schůzce už poté pozvat školního psychologa, který je kompetentnější pro tyto typy jednání. Psycholog přece jen lépe zvládne situaci, pokud rodič přijde v nějaké agre-

si či afektu. Zase jde o spolupráci. Nebýt na to sám.

Pracujete v neziskovce už mnoho let. Je něco, co vás ještě dokáže překvapit?

Spíš naštvat. Když stále ještě potkávat nekompetentní lidi v roli odborníků. Když očekáváte profesionalitu, a pak jenom koukáte očima, protože odborník udělá něco, co víte, že by neudělal ani student třetího ročníku katedry sociální práce.

Paradoxně pozitivní pro nás učitele je fakt, že chyby dělají i odborníci. Což by nás mohlo popohnat udělat alespoň něco než ze strachu neudělat nic.

To je přesné, nebát se pomoci. A web Domů nevidíš má být skutečnou podporou pro učitele. Vy jste v první linii, ale zároveň jste pedagog, takže vaše práce je „pouze“ všimnout si, možná ošetřit dítě v rámci vašeho vztahu, ale pak hned předat dál. Neterapeutizovat, neslibovat, že jeho situaci vyřešíte, protože vy ji nevyřešíte. Tu vyřeší někdo jiný. Vy dítěti poděkujete, že se vám svěřilo, a konejte.

Jaké nejčastější spouštěče sledujete u rodin, s nimiž pracujete?

Je to často podobné, ať už u biologických rodin, anebo u rodin pěstounských, s nimiž Barevný svět dětí také spolupracuje. Velká míra zadluženosti, nedostatek financí, chybějící práce. Anebo naopak rodiče mají práce dvě až tři, jsou přepracováni, snaží se rodinu uživit, a pak už nemají energii si s dítětem povídat, věnovat se mu, učit se s ním.

Jsem ráda, že právě tohle zaznělo, protože na svých seminářích pro pedagogy se s nimi často hádám, že domácí úkoly můžou být velice diskriminační. Domů totiž skutečně nevidíme.

A často vůbec nejde o to, že by ti rodiče dělali něco špatně nebo chtěli svému dítěti vědomě ublížovat. Často jde skutečně o to, že jsou plně vytížení řešením materiálního zabezpečení, a na ostatní není čas ani energie. Malé dítě z takové rodiny se pak projevuje určitým způsobem a starší dítě většínou pak táhne k partám. A takové trávení volného času bývá velmi rizikové. V takových situacích nám jako neziskovce často stačí vyřešit oddlužení nebo najít stabilnější bydlení, a rodiče pak už vědí, co s výchovou. Ale pochopitelně řešíme i rodiny, kde rodičovské kompetence chybějí úplně. A tam je třeba postupovat jinak.

À propos rodičovské kompetence. Nevím, že by se toto téma někde učilo.

Už od školky by se učit mělo! Jak komunikovat, jak zvládat agresi, vztek, jak pracovat s úzkostmi. Nic takového se neučí. A přitom předměty na to jsou, o čem je výchova ke zdraví? Je fajn, že jsme začali učit o sexualitě a hygieně, ale právě tyhle soft skills stále chybí. Neumíme to my, dospěláci, a chceme, aby to zvládaly děti.

Je něco, co jste se v práci pro neziskovku naučila vy osobně a převedla poté do své rodiny?

(smích) Určitě trpělivost. Nejde to urvat všechno hned. A pak taky spolupráci a komunikaci. Jistěže zvládnete všechno i sama, to dáte. Ale v týmu je to lepší. A zábavnější a veselejší.

Češi jsou obecně definováni jako národ štedrý, který rád pomůže. Na druhou stranu jsme tady osm let poslouchali ponižování neziskových or-

Školní psycholog přece jen lépe než učitel zvládne situaci, pokud rodič přijde v agresi či afektu. Jde o spolupráci. Nebýt na to sám.

Zuzana Cesneková se svými svěřenci z projektu Barevný svět dětí

DOMŮ NEVIDÍŠ

Projekt, který vznikl jako rozcestník pro všechny, kteří se ve své praxi mohou setkat s dětmi z náročného rodinného prostředí. Web slouží jako návod, jak v takových situacích postupovat, jak konkrétní případy řešit a na koho se obrátit.

organizací. Jak vy osobně vnímáte postavení neziskovek a vnímání těchto institucí?

Mám to takové černobílé. Znáám lidi, kteří vnímají neziskovky jako darmožrouty, co berou dotace a obírají lidi. Ale mám kolem sebe i spoustu takových, kteří vědí, že bez neziskovek by to nešlo. U první skupiny lidí jde hodně o nevědomost. V dnešní přeinformované době nemají často kapacitu si relevantní informace o tom, jak funguje neziskovka, vůbec shánět.

Zahraji si teď na d'áblova advokáta. Je tedy opravdu nutné mít neziskovky? Vždyť přece sociální stát se má o potřebné postarat. A co si budeme říkat, Češi mají často před-

stavu, že se stát má postarat úplně o každého.

Jenže nestará. Nemá na to odborníky a kapacity. Kdyby teď padly všechny neziskovky, hodně bychom se divili. To si nikdo neumí představit, co by se dělo. Vezměte si, kolik neziskovek v České republice existuje. Kdyby neziskový sektor najednou padl, státu sice zbudou peníze, které vyplácí na grantech a dotacích, ale neměl by je komu dát. Najednou by zmizeli ti, kteří by finance převzali. A trvalo by léta, než by si stát vybudoval síť organizací, která by peníze potřebným přerozdělovala.

Takže stát by najednou neměl přehled o potřebných?

Nejen že by neměl přehled, ale rázem by přišel i o lidi, kteří v tom terénu pomáhají. A potřební by neměli kam zajít pro pomoc.

A protože neziskovky našťestí fungují, můžete na závěr v rámci Barevného světa dětí povědět i něco pozitivního. Co vás naposled zahrálo u srdce?

Musela jsem se nedávno pousmát. Máme v projektu kluka, který, když byl mladší, choval se často dost agresivně, útočil na ostatní, lhal a nějakou dobu i nelegálně sprejoval. A teď dospěl. Je

mu patnáct a je milionový. A na našem táboře se už stal vyloženě parťákem. A my teď dokonce přemýšlíme, že v budoucích letech s námi bude jezdit jako praktikant. Takže dítě, kterému bylo kdysi pomozeno, se změnilo v kluka, který funguje, komunikuje, pomáhá. A baví ho to. To je můj nejčerstvější zážitek.

Krásný důkaz toho, že co investujeme do pomoci, se nám jako společnosti rozhodně vrátí.

Existují i těžké psychiatrické diagnózy, kterým se musí pomoci zase jinak a více medicínsky. Ale pokud jde o pomoc dítěti, které je jinak psychicky zdravé a má jenom výkyvy, protože se mu právě něco děje, tam se naše pomoc stoprocentně vyplatí a vrátí.

BAREVNÝ SVĚT DĚTÍ

Nezisková organizace založená v roce 2004, která nabízí pomocnou ruku biologickým i pěstounským rodinám, jež si se svými těžkostmi nevědí samy rady.